

„Stare i nowe” problemy badawcze w geografii społeczno-ekonomicznej, Sitek S. (red.), 2018, z. 8, Polskie Towarzystwo Geograficzne Oddział Katowicki, Uniwersytet Śląski Wydział Nauk o Ziemi, Sosnowiec, s. 85–102.

Dariusz RAJCHEL

Politechnika Opolska

ZMIANA GRANIC ADMINISTRACYJNYCH MIASTA METODĄ POKONANIA BARIERY PRZESTRZENNEJ NA PRZYKŁADZIE OPOLE I RZESZÓW

CHANGING THE CITY'S ADMINISTRATIVE BOUNDARIES WITH THE METHOD OF OVERCOMING THE SPATIAL BARRIER OF OPOLE AND RZESZÓW

Streszczenie: Miasta jako jednostki organizacyjno-prawne, funkcjonujące w określonych granicach administracyjnych i określonej liczbie mieszkańców w wyniku swojego rozwoju natrafiają na różnego rodzaju progi czy bariery rozwojowe. W pierwszej kolejności pojawiają się progi terenowe które najprościej jest pokonać przyłączając tereny ościenne gmin w granice administracyjne miasta co uczyniło wiele miast zarówno w kraju jak i zagranicą. W artykule zostało zaprezentowane Opole i Rzeszów jako miasta które pokonały próg terenowy, przestrzenny przez przyłączenie miejscowości lub ich części za zgodą Rady Ministrów w granice miasta. Wiąże się to z ponoszeniem określonych nakładów finansowych ale i również z umocnieniem miasta pod względem gospodarczym, społecznym, wzrostem jego konkurencyjności oraz wzmocnieniem całego regionu.

Abstract: Cities as organizational and legal entities functioning within specified administrative boundaries and a determined number of inhabitants, as a result of their development face different types of obstacles or development barriers. In the first place there appear the obstacle of limited space which are easiest to overcome by joining the neighboring areas of the municipalities in the administrative boundaries of the city. A resolution adopted by many cities both in Poland and abroad. In this paper, Opole and Rzeszów are presented as the cities that defeated the space obstacle connecting the villages or their parts, with the consent of the Council of Ministers, including it in the boundaries of the city. This involves the imposition of specific financial outlays, the strengthening of the city in terms of economic, social, competitiveness increase and, strengthening the whole region.

Słowa kluczowe: progi, bariery rozwojowe, zmiana granic administracyjnych, miasto

Key words: thresholds, development barriers, change of administrative boundaries, city

Wstęp

Miasta są jednym z wielu obszarów zainteresowania dyscyplin naukowych w tym socjologów, demografów, planistów, urbanistów, geografów czy ekonomistów analizujących aspekty życia społecznego, gospodarczego, kulturalnego. Jako obszar badań miasta ukazują swoje słabe i mocne strony które są uwzględniane przy przygotowywaniu strategii rozwojowych czy planów przestrzennego zagospodarowania. Miasta tak jak i inne jednostki samorządu terytorialnego aby mogły się rozwijać napotykać na wiele progów, barier uniemożliwiających ich rozwój społeczny, gospodarczy, przestrzenny. Pojęcie progów rozwojowych pojawiło się w latach 60-tych i 70-tych XX wieku, a prekursorem i badaczem ich był B. Malisz i J. Żurkowski (1971). Pojęcie progów rozwojowych w późniejszych latach zostało zastąpione pojęciem bariery, przeszkody czy ograniczenia rozwojowe i wykorzystywane przez wielu badaczy w swoich rozważaniach i prowadzonych analizach. Dla przykładu B. Namyślak i J. Bagińska przeprowadziły badania na temat przemian społeczno-ekonomicznych i funkcjonalno-przestrzennych Świeradowa-Zdrój w których jedno z pytań ankietowych dotyczyło „Barier hamujących rozwój miasta” (Namyślak, Bagińska 2009).

Dlatego zainteresowaniem władz lokalnych jest ich rozpoznanie i eliminowanie w miarę swoich możliwości finansowych. W ostatnich latach wsparciem finansowym w pokonywaniu barier rozwojowych są środki finansowe pochodzące z funduszy europejskich. Dzięki tym środkom powstało wiele kilometrów, dróg, infrastruktury technicznej w tym wodociągi, kanalizacja, oczyszczalnie ścieków, odnowiono wiele instytucji życia społecznego, kulturalnego, zabytków. Innego typu barierą rozwojową miasta jest brak terenów przeznaczonych pod inwestycje gospodarcze, mieszkaniowe, usługowe umożliwiające przyciągnięcie nowych inwestorów zarówno krajowych jak i pochodzących z zagranicy czy nowych mieszkańców wiążących z takim miastem swoje nadzieje rozwojowe. Brak inwestycji wiąże się z brakiem miejsc pracy, mieszkań czy zaplecza społeczno-kulturalnego a to są najistotniejsze czynniki rozwojowe nie tylko miast.

W prezentowanym artykule autor przedstawił jedną z metod wykorzystywaną przez władze lokalne do pokonania bariery przestrzennej z uwzględnieniem aspektów administracyjno-prawnych.

Celem pracy jest ukazanie jednej z metod powiększenia miasta o tereny ościenne gmin a tym samym pokonanie bariery przestrzennej i zmiany granic administracyjnych. W pracy uwzględniono dwa miasta Opole i Rzeszów które pokonały barierę przestrzenną przez sukcesywne przyłączanie poszczególnych terenów w granice administracyjne miasta jak miało to miejsce w Rzeszowie lub jednorazowo gdzie przykładem jest miasto Opole.

Bariery rozwojowe miasta

Miasta jako jednostki administracyjne, posiadające swoje granice, władzę lokalną, mieszkańców dysponujące określonym zapleczem infrastruktury technicznej, społecznej, kulturalnej, ochrony zdrowia itd. podlega ciągłym przeobrażeniom w ujęciu całościowym, częściowym czy tylko jednego elementu. Dokonujące się zmiany mają istotny wpływ na rozwój miasta, poprawę warunków społeczno-ekonomicznych czy podwyższenie jakości życia mieszkańców. Systematycznie wszyscy użytkownicy miasta a przede wszystkim jego władze dokonują określonych remontów pozyskują nowe tereny pod budownictwo, tworzą nowe miejsca pracy przyciągają kapitał krajowy lub zagraniczny.

Z upływem czasu miasto trafia na różnego rodzaju bariery które były nazywane progami rozwojowymi. Pojęcie to zostało zdefiniowane przez B. Malisza i J. Żurkowskiego (1971, s. 14) w pracy dotyczącej „Metody analizy progowej” w której to autorzy podają, że „Miasta, w miarę wzrostu zaludnienia, w swoim rozwoju przestrzennym natrafiają na różnego rodzaju ograniczenia. Ograniczenia te wynikają:

- ze zróżnicowania cech fizjograficznych terenu (ograniczenia fizyczne),
 - z istniejącego układu użytkowania terenów (ograniczenia funkcjonalne),
 - z technologicznych właściwości układów infrastruktury (ograniczenia technologiczne),
 - z koniecznością przebudowy elementów strukturalnych (ograniczenia strukturalne).
- wspólną cechą tych ograniczeń jest to, że nie mają one charakteru absolutnego, każde z nich może być przewyżnione (w celu dalszego rozwoju miasta), jednakże jest to zawsze uwarunkowane nakładami inwestycyjnymi jednorazowymi lub wzrastającymi stopniowo”.

Progi rozwoju miasta mogą mieć niejednorodny charakter. Jak podaje J. Regulski (1982, s. 168) na podstawie analizy progowej wielu miast można wyodrębnić trzy główne grupy progów:

- *przestrzenne* – ograniczające od zewnątrz możliwości przestrzennego rozwoju miasta;
- *terenowe* tj. *strukturalne*, wynikające z nie zharmonizowanego rozwoju struktury wewnętrznej miasta, polegające na tym, że rozwój miasta wymusza zmiany w strukturach istniejącego zagospodarowania i użytkowania terenów;
- *ilościowe* – stanowiące zewnętrzne ograniczenia rozwoju miasta, wynikające z jego związków z szeroko pojętym otoczeniem; przyczyny tych ograniczeń leżą na ogół poza samym miastem, uniemożliwiają rozwój miasta jako całości, rzadko jednak wpływają bezpośrednio na jego wewnętrzną strukturę.

Natomiast J. Kozłowski (1973, za Brol 2001, s. 225–226) wymienia cztery zasadnicze rodzaje typologii uwzględniających określone progi rozwojowe miasta tj.:

- ze względu na charakter – progi skokowe, stopniowe, złożone;

- ze względu na przyczyny – progi fizjograficzne, technologiczne, strukturalne, funkcjonalne, obsługi;
- ze względu na szczeble – progi osiedlowe, miejskie, regionalne, krajowe;
- ze względu na szczególne znaczenie progów
 - a) odnoście do umiejscowienia (pierwszy próg, krańcowy próg pośrednie lub kolejne progi, drugi próg itd.);
 - b) odnośnie do wzajemnej współzależności (progi dominujące, progi podporządkowane);
 - c) ze względu na wyjątkowe trudności przekroczenia (progi krytyczne).

Klasyfikacje te znalazły swoje odzwierciedlenie w klasyfikacji barier rozwojowych które interpretowane są jako brak możliwości realizowania w określonych warunkach, miejscu i czasie ustalonych czynności lub konieczność pokonania przy ich realizacji dodatkowego oporu (por. Maik et al. 1978, s. 22). Według R. Domańskiego (1990) jako barierę rozwoju miasta można traktować brak wpływu danego rodzaju czynnika. Bariery może być wszystko, co w danych warunkach, miejscu i czasie utrudnia lub uniemożliwia rozwój (Bagdziński et al. 1995). Istnieje wiele rodzajów barier hamujących rozwój społeczno-gospodarczy miasta. Można tu wymienić np. bariery endogeniczne i egzogeniczne które można dalej dzielić na warunkowe i bezwarunkowe, bezwzględne i względne, lokalne i ponadlokalne (Gilowska 1998, s. 153; Parysek 1997, s. 121; Sekuła 2005). Bez względu na rodzaj powstałych progów rozwojowych, miasta aby je wyeliminować ponoszą określone koszty i nakłady.

Czynniki rozwoju miasta

Koszt jako kategoria ekonomiczna występuje w każdym obszarze życia i funkcjonowania zarówno mieszkańców, podmiotów gospodarczych czy miast np. przy realizacji określonej inwestycji. Miasto jako organizm społeczno-gospodarczy i kulturalny funkcjonuje w określonych warunkach prawnych. Dysponuje odpowiednimi narzędziami mającymi istotny wpływ na jego rozwój. Jak podaje D. Niedziółka (2011, s. 54–55) miasta stały się swego rodzaju organizacjami odpowiedzialnymi za tworzenie warunków dla funkcjonowania i rozwoju gospodarki z szeregiem instrumentów legislacyjnych i finansowych umożliwiających realizację zamierzeń. W związku z tym wiedza na temat możliwości zarządzania miastem traktowanym jako przedsiębiorstwo jest niezwykle cenna z uwagi na fakt, iż miasto stanowi źródło rozwoju, postępu, innowacyjności a przede wszystkim miejsc pracy. Miasta są nie tylko miejscem wzrostu gospodarczego, ale i znaczącej koncentracji ludności, siedzibą licznych przedsiębiorstw, instytucji administracji publicznej, a także ośrodkiem edukacji i kultury. Wreszcie, miasta to także centra zmian, inicjujące nowatorskie i innowacyjne przedsięwzięcia, które powinny przyczynić się do rozwoju regionów. Miasta miały i nadal posiadają różnego rodzaju problemy związane np. z nierównością społeczną, bezrobociem, biedą czy migracjami. Koncepcję miasta jako analog przedsiębiorstwa przytacza

T. Pakulska (2011, s. 83–84) lecz pod pewnymi warunkami. W zarządzaniu miastem i przedsiębiorstwem wyróżnić można pewne cechy wspólne, ale także odmienne wynikające chociażby ze specyfiki organizmu miejskiego i pełnionych przez niego funkcji różnych w stosunku do przedsiębiorstwa.

Miasto można także potraktować jako pewnego rodzaju podmiot gospodarczy o złożonej strukturze organizacyjnej. Działania i decyzje organów władzy publicznej w mieście wywołują różnego rodzaju skutki ekonomiczne oraz sprawiają, że jest ono aktywnym uczestnikiem procesów gospodarczych. Celem działania miasta, ujmowanego w kategoriach podmiotu gospodarczego jest:

- wzrost jego konkurencyjności,
- wzrost poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego,
- tworzenie nowych miejsc pracy,
- tworzenie warunków do prowadzenia działalności gospodarczej,
- przyciąganie inwestorów krajowych i zagranicznych,
- lokalizacja inwestycji.

Wszystkie te działania związane są z ponoszeniem określonych kosztów które w perspektywie czasowej powinny wpłynąć na poprawę np. jakości życia mieszkańców ich aspiracji i dążeń, czy ich poziomu cywilizacyjnego oraz poziomu zaspokajania potrzeb.

Omawiając czynniki rozwojowe miasta należy zwrócić uwagę na ich powiązanie oraz istotę. Jak podaje I. Mironowicz (2010, s. 120–126) pierwszą grupę czynników rozwojowych miasta stanowią czynniki związane z wielkością terytorium miasta, drugą grupę stanowią czynniki demograficzne powiązane z jego wielkością oraz trzecią stanowią czynniki powiązane z szeroko pojętym rozwojem ekonomiczno-społecznym.

1. Rozwój terytorialny – analiza rozwoju przestrzennego miast pokazuje, że prawie wszystkie z nich, które osiągnęły pewien próg wielkości mają tendencję do wytwarzania aglomeracji (konurbacji) oraz obszaru metropolitalnego. To, co wyróżnia współczesne procesy rozwojowe, to skala owej ekspansji przestrzennej, która doprowadziła do powstania nowych jakości, jakimi można określić nieprawdopodobnie wielkie zespoły miejskie, które nie mają cech konurbacji, lecz są wynikiem rozwoju przestrzennego aglomeracji. Takie zjawisko coraz szerszego rozlewania się obszaru zurbanizowanego nazywane jest *urban sprawl*.

Rozrost terytorialny miasta powoduje również wiele problemów związanych np. z jego zarządzaniem, mogą się pojawić problemy natury ekologicznej czy transportowej. Może to mieć wpływ na jakość życia mieszkańców. Najprostszym sposobem pozyskania terenów przez miasto jest wchłonięcie miejscowości z otaczających je gmin i sołectw a w dalszej kolejności miast.

2. Rozwój demograficzny – najczęściej kojarzony z przyrostem ludności w granicach administracyjnych miasta co jest w pewnym stopniu potwierdzone lecz nie liczba ludności świadczy o jej rozwoju. Im większa liczba ludności i jednocześnie rozrost

terytorialny miasta powoduje pojawienie się dzielnic ludzi biednych i bogatych, mniej i bardziej wykształconych lub bez wykształcenia, a to z kolei rodzi następne problemy związane np. z miejscami pracy, ponoszeniem kosztów społecznych, zmianą mentalności mieszkańców z biednych dzielnic itd. Może pojawić się problem z przestępczością o różnym znaczeniu, opieką zdrowotną, zapewnieniem mieszkania i miejsc noclegowych oraz wiele innych negatywnych skutków.

3. Rozwój społeczno-ekonomiczny – to kolejna grupa czynników ukazująca poziom rozwoju danego miasta jak i poziom życia jego mieszkańców. Sama wielkość miasta pod względem terytorium i jego liczba mieszkańców nie ukazuje całościowego aspektu rozwojowego miasta.

Poziom rozwoju społecznego czy cywilizacyjnego odzwierciedlający się w jakości życia mieszkańców najlepiej definiuje pojęcie rozwoju miasta. Ponadto, jakość życia oznacza pewien stopień organizacji, co niewątpliwie wiąże się z zarządzaniem jednostkami miejskimi.

Corocznie *Mercer Human Resource Consulting* – globalna firma zajmującej się działalnością na polu *human resource*, doradztwa finansowego i usług opracowuje raport dotyczący jakości życia w miastach w oparciu o 39 wyodrębnionych czynników, zebranych w następujące kategorie:

- otoczenie polityczne i społeczne (w tym stabilność polityczna, przestępczość, wdrażanie prawa);
- otoczenie ekonomiczne (w tym regulacje w zakresie przepływów walutowych, usługi bankowe);
- otoczenie społeczno-kulturowe (w tym cenzura, ograniczenia wolności osobistej);
- zdrowie i higiena (w tym usługi i zaopatrzenie medyczne, choroby zakaźne, wyposażenie w kanalizację, gospodarka odpadami, zanieczyszczenie środowiska);
- szkolnictwo i edukacja (w tym standard i dostępność do szkół, także międzynarodowych);
- usługi publiczne i transport (w tym elektroenergetyka, woda, transport publiczny, utrudnienia w transporcie);
- rekreacja (w tym restauracje, teatry, kina, sport i rozrywka);
- dobra konsumpcyjne (w tym dostępność żywienia/dzienna konsumpcja, ilość samochodów);
- mieszkalnictwo (w tym mieszkania, urządzenia gospodarstwa domowego, meble, zarządzanie nieruchomościami);
- środowisko przyrodnicze (w tym klimat, lista naturalnych katastrof).

Z przedstawionego zestawienia wynika, że bada się wskaźniki wpływające na komfort życia – nie tylko w podstawowym zakresie obejmującym możliwość fizycznego przetrwania.

W 2016 roku został opublikowany przez Komisję Europejską raport „Postrzeganie jakości życia w miastach europejskich”. Badanie eurobarometru przeprowadzane jest

co trzy lata od 2004 r. W najnowszej edycji udział wzięli mieszkańcy 79 miast z 32 krajów europejskich. W Polsce na pytania raportu odpowiadali mieszkańcy Białegostoku, Gdańska, Krakowa i Warszawy¹. Raport ten ukazuje m.in. odpowiedzi na następujące pytania:

- Miasta dobre do życia - najwyższy ogólny poziom satysfakcji z życia w swoim mieście zadeklarowali mieszkańcy Oslo, szwajcarskiego Zurychu (po 99%), duńskiego Aalborga, oraz Wilna i Belfastu (po 98%). Wśród hiszpańskich miast najlepszy wynik (97%) osiągnęła Malaga, wśród polskich miast Białystok – 96%. Jednocześnie w 23 badanych miastach, poziom satysfakcji przekracza 95%, a w kolejnych 54 miastach aż 90% mieszkańców jest zadowolonych z ich funkcjonowania.
- Pod względem zadowolenia z transportu miejskiego – najbardziej usatysfakcjonowani są mieszkańcy Zurychu, Wiednia, Helsinek (tu 93% jest bardzo zadowolonych i zadowolonych), Madrytu 72% (z czego 63% mieszkańców korzysta z transportu miejskiego), najmniej zaś Palermo, Rzymu i Neapolu. Ogólnie wysokie wyniki osiągnęły miasta niemieckie, niskie natomiast aglomeracje włoskie.
- 7 stolic państw członkowskich UE znajduje się wśród 10 miast najgorzej ocenionych pod względem satysfakcji ze szkół i ośrodków naukowych.
- Trzy polskie miasta znajdują się wśród siedmiu najlepiej ocenionych pod względem dostępu do sklepów – Kraków i Gdańsk (po 95%) oraz Białystok (94%).

Innym raportem uwzględniającym jakość życia jest raport przygotowany przez Deutsche Bank² w 2017 r. Deutsche Bank przeanalizował sytuację mieszkańców 47 państw świata i wybrał, gdzie jakość życia jest najlepsza. Tworząc listę specjalści wzięli pod uwagę takie wskaźniki, jak koszty utrzymania się w mieście w stosunku do zarobków, czas dojazdu do pracy, poziom bezpieczeństwa czy opiekę zdrowotną. Sami twórcy zestawienia zauważają, że pomiar tzw. jakości życia to jeden z najbardziej subiektywnych rankingów, jaki można przedstawić. Ranking 10 miast o najlepszej jakości życia: Wellington, Edynburg, Wiedeń, Melbourne, Zurych, Kopenhaga, Ottawa, Boston, Amsterdam, Sydney... Warszawa³ (23 miejsce na liście), Tokio (27), Nowy Jork (28), Paryż (30), Londyn (33) zajmują tak dalekie miejsca głównie przez wysokie koszty utrzymania, zanieczyszczenia czy wydłużający się czas dojazdu do pracy. Na ostatnim miejscu zestawienia znalazła się stolica Filipin Manila.

¹ Patrz szerzej: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/urban/survey2015_en.pdf, kwiecień 2016. W opublikowanym raporcie pod uwagę wzięto szereg poszczególnych aspektów życia w miastach tj.: jakość infrastruktury i usług, możliwości zatrudnienia, sytuacja mieszkaniowa, integracja cudzoziemców, poczucie bezpieczeństwa, zanieczyszczenie powietrza, obszary zielone, dostęp do kultury, jakość zabudowy i czystość.

² Patrz szerzej: <http://deutsche-bank-ranking-najlepszych-miast-do-zycia-2017>.

³ Niskie koszty utrzymania i wysoki poziom bezpieczeństwa - to uczyniło, że Warszawa uplasowała się wyżej od Paryża, Londynu czy Nowego Jorku. Ocena stolicy Polski została zaniżona przez słabą opiekę medyczną i niską siłę nabywczą jej mieszkańców.

Istotnym jest, że im większe miasto tym więcej występuje czynników ograniczających jego rozwój, coraz więcej mieszkańców jest niezadowolonych z jakości życia czy samym jego zarządzaniem. Władze miejskie sukcesywnie starają się eliminować niedogodności czy różnego rodzaju bariery rozwojowe w tym bariery przestrzenne.

Przezwycięzenie bariery przestrzennej

Miasta w wyniku swojej działalności oraz sukcesywnego zagospodarowywania terenów pod różnego rodzaju działalność czy usługi natrafiają na barierę przestrzenną uniemożliwiającą dalszy rozwój miasta. Najczęściej aby ją pokonać władze miejskie starają się sukcesywnie wchłaniać w swoje granice administracyjne poszczególne miejscowości ościenne tak jak miało to miejsce w Rzeszowie lub jednorazowo gdzie przykładem jest Opole.

W 2010 roku zgodnie z przyjętą zmianą studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Opola⁴ wynika, że: powierzchnia miasta w granicach administracyjnych na 2010r. wynosiła 9 655 ha i była podzielona na 4 obręby. Największy z nich to obręb Grudzice, a najmniejsze: Wróblin, Grotowice i Szczepanowice. W ogólnej powierzchni miasta największy udział mają grunty będące własnością osób fizycznych, a najmniejszy gminy Opole. Struktura własnościowa gruntów wynosiła odpowiednio:

- Grunty Skarbu Państwa w styczniu 2009 r. zajmowały powierzchnię ponad 2 168 ha, co stanowiło 22% powierzchni miasta. Najwięcej takich gruntów znajdowało się w Grudzicach – 797 ha (64% powierzchni obrębu). Mały udział – około 5% powierzchni obrębu – mają grunty Skarbu Państwa w obrębach: Gosławice, Malina i Wójtowa Wieś;
- Grunty gminy Opole wynosiły blisko 1 665 ha, co stanowiło 17% powierzchni miasta. Najwięcej gruntów – powyżej 30% powierzchni – gminnych znajdowały się w obrębach: Nowa Wieś Królewska (279 ha) i Opole Śródmieście (307 ha), a najmniej – około 5% powierzchni – w Grudzicach (71 ha) i Wójtowej Wsi (31 ha);
- Grunty osób fizycznych zajmowały powierzchnię 4 101ha, co stanowi 43% powierzchni miasta. Największy udział mają grunty osób fizycznych w obrębach: Wójtowa Wieś (87%), Malina (79%), Gosławice (67%) i Wróblin (65%) – gdzie dominuje zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna. Najmniej gruntów osób fizycznych jest w obrębie Opole Śródmieście – około 8%.

Zmiany granic administracyjnych Opola można doszukiwać się już w latach dwudziestych ubiegłego wieku. Ówczesne władze miejskie dążyły do usankcjonowania silnych procesów urbanizacyjnych zachodzących w strefie podmiejskiej Opola. Zmiany w strukturze funkcjonalnej i wewnętrznej podmiejskich wsi oraz inwazja budow-

⁴ Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Opola, Biuro Urbanistyczne 2010, Załącznik nr 1 do Uchwały Nr LXXI/745/10 Rady Miasta Opola z dnia 26 sierpnia 2010 r., s. 50.

nictwa typu miejskiego stały się impulsem do działań na rzecz włączenia do obszaru administracyjnego miasta jedenastu okolicznych wsi: Krzanowic, Czarnowasów, Gosławic, Groszowic, Grudzie, Maliny, Królewskiej Wsi, Szczepanowic, Winowa, Wójtowej Wsi i Wróblina w 1929r. Sugestie te zostały zrealizowane w mniejszym zakresie i częściowo w innym kierunku dopiero w 1936r., gdy do Opola włączono tereny Szczepanowic i Półwsi. Kolejno do Opola przyłączane byty (1899) – Zakrzów, (1910) Wyspa Bolko, (1936) Szczepanowice i Półwieś, (1955) Nowa Wieś Królewska, (1961) Kolonia Gosławicka, (1965) Groszowice, (1974–1975) Gosławice, Grotowice, Grudzie, Bierkowice, Malina, Wróblin i Wójtowa Wieś. W wypadku rozwoju struktury przestrzennej Opola uzasadnione jest stwierdzenie, że miasto, począwszy od XIX wieku, rozwija się poprzez stopniowe wchłanianie w sposób formalny zarówno obszarów całkowicie zurbanizowanych pod jego wpływem (m.in. Nowa Wieś Królewska, Zakrzów, Kolonia Gosławicka, Szczepanowice, Półwieś, Groszowice) jak i obszarów, które stanowiły potencjalne tereny rozwojowe (m.in. Bierkowice, Gosławice, Grudzie, Grotowice) (Heffner 2015; Werwicki 1973, s. 123).

W 2016 roku Rada Miasta Opola podjęła konsultacje społeczne umożliwiające podjęcie decyzji o powiększeniu miasta Opola o tereny ościenne gmin. Uchwałą Nr XXIV/416/16 Rady Miasta Opola z dnia 24 marca 2016 r. w sprawie wyrażenia opinii w przedmiocie zmiany granic Miasta Opola oraz wystąpienia z wnioskiem w sprawie zmiany granic, po zasięgnięciu opinii ekspertów – opolskich naukowców.⁵

Mieszkańcy gmin objętych tą uchwałą mogli wyrazić swoją opinię wypełniając ankietę konsultacyjną⁶ o następującej treści:

„Czy jest Pani/Pan za zmianą dotychczasowych granic Powiatu Opolskiego, polegającą na wyłączeniu z obszaru Powiatu Opolskiego i włączeniu do terytorium miasta Opola części obszarów następujących gmin tj.:

- 1) z gminy Dąbrowa: części obszarów sołectwa Karczów, obszaru sołectwa Sławice, obszaru sołectwa Wrzoski,*
- 2) z gminy Dobrzeń Wielki: obszaru sołectwa Borki, części obszaru sołectwa Brzezcie, obszaru sołectwa Czarnowasy, części obszaru sołectwa Dobrzeń Mały, obszaru sołectwa Krzanowice, obszaru sołectwa Świerkle,*
- 3) z gminy Komprachcice: obszaru sołectwa Chmielowice, obszaru sołectwa Żerkowice,*
- 4) z gminy Prószków obszaru sołectwa Winów,*
- 5) z gminy Turawa części obszaru sołectwa Zawada?*

<i>JESTEM PRZECIW</i>	<i>JESTEM ZA</i>	<i>WSTRZYMUJE SIĘ</i>

⁵ Patrz szerzej: Samorząd Województwa Opolskiego, Przede wszystkim silniejsze Opole, 18 marca 2016 r. www.opolskie.pl.

⁶ Ankieta ta stanowi załącznik do uchwały Nr 513/16 Zarządu Powiatu Opolskiego z dnia 3 lutego 2016.

Pouczenie:

- Właściwą odpowiedź zaznaczyć znakiem X w jednym polu („JESTEM PRZECIW”, „JESTEM ZA”, „WSTRZYMUJĘ SIĘ”).*
- Postawienie znaku X w więcej niż jednym polu powoduje nieważność głosu.*
- Swoją opinię przy pomocy ankiety konsultacyjnej można wyrazić tylko jeden raz.*

Imię i Nazwisko:

Adres zamieszkania:
.....

.....
data i własnoręczny podpis

Swoją opinię przy pomocy ankiety konsultacyjnej można wyrazić tylko jeden raz”

Wyniki przeprowadzonych konsultacji społecznych w gminach przedstawia tabela 1.

Tab. 1. Wyniki ankiety konsultacyjnej w gminach objętych zmianą granic

Gmina	Liczba mieszkańców uprawnionych do głosowania	Liczba mieszkańców biorących udział w konsultacjach	Uzyskane odpowiedzi:					
			Jestem przeciw		Jestem za		Wstrzymuje się	
			liczba	%	liczba	%	liczba	%
Dąbrowa ¹	9 682	5190	4 799	96,00	136	2,70	66	1,30
Dobrzeń Wielki	14 134	8 777	8 750	99,70	14	0,16	12	0,14
Komprachcice ²	10 847	5 479	5 146	93,92	253	4,62	57	1,04
Prószków	9 793	3 149	2 949	93,64	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Turawa ³	9 460	4 988	4 877	97,83	65	1,30	43	0,86

¹ suma głosów ważnych – 5001, ilość ankiet nieważnych – 189; ² liczba mieszkańców Gminy Komprachcice, którzy oddali głos nieważny wynosi: 23 tj. 0,42% ogółu mieszkańców Gminy Komprachcice biorących udział w konsultacjach społecznych; ³ W obliczeniach nie ujęto 5 ankiet, ze względu na złożenie przez osoby nie mieszkające na terenie Gminy Turawa.

Źródło: Informacje ze stron internetowych w/w urzędów gminy i miasta.

Jak wynika z danych zaprezentowanych w tabeli 1 mieszkańcy ankietowanych gmin byli przeciwni przyłączenia ich terenów w granice administracyjne miasta Opola.

Mimo sprzeciwu mieszkańców wniosek o zmianę granic administracyjnych miasta Opola został pozytywnie zaopiniowany przez Radę Ministrów w dniu 19 lipca

2016 r. i opublikowany w formie rozporządzenia⁷ w sprawie ustalenia granic niektórych gmin i miast, nadania niektórym miejscowościom statusu miasta oraz zmiany nazwy gminy.

Na podstawie art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 446) zarządza się, co następuje: z dniem 1 stycznia 2017 r. ustala się granice następujących gmin (§ 1 pkt.2) w województwie opolskim:

- gmina Dąbrowa – obszar o powierzchni 1668,13 ha,
- gmina Dobrzeń Wielki – obszar o powierzchni 2753,76ha,
- gmina Komprachcice – obszar o powierzchni 532,31 ha,
- gmina Prószków – obszar o powierzchni 278,85 ha,

Razem w granice miasta Opola zostało przyłączone 5233,05 ha. W wyniku przyłączenia sołectw z poszczególnych gmin, Opole z 9643,53 ha powiększyło się do 14876,58 ha⁸. Zmiana ta spowodowała oprócz zwiększenia powierzchni miasta Opola również wzrost liczby mieszkańców do ponad 128 tys.

Kolejnym miastem z województwa opolskiego starającym się o zmianę granic administracyjnych przez przyłączenie czterech sołectw tj. Sarnowice, Śliwice, Nieradowice i Wójcice jest Otmuchów. Po pozytywnym zaopiniowaniu wniosku o zmianę granic administracyjnych Otmuchów zgodnie z uchwałą nr XXI/2018/2016 Rady Miejskiej Otmuchowa z dnia 30 grudnia 2016 r. wraz z załącznikiem powiększy się o 1704 mieszkańców i o 2 171,7186 ha. Tabela 2 przedstawia liczbę mieszkańców i powierzchnię sołectw przyłączanych do Otmuchowa

Tab. 2. Liczba mieszkańców i powierzchnia sołectw przyłączanych do Otmuchowa

Miejscowości	Liczba mieszkańców	Powierzchnia w hektarach
Otmuchów	4 960	2 781,5085 (z jeziorem)
Nieradowice	269	382,3039
Sarnowice	283	302,5591
Śliwice	324	475,3847
Wójcice	828	1 011,4709
Razem	6 664	4 953,2271

Źródło: Wniosek o dokonanie zmiany granicy administracyjnej Miasta Otmuchów, Załącznik do Uchwały Nr XXI/208/2016 Rady Miejskiej w Otmuchowie z dnia 30 grudnia 2016 r.

⁷ Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2016 r. w sprawie ustalenia granic niektórych gmin i miast, nadania niektórym miejscowościom statusu miasta oraz zmiany nazwy gminy (Dz.U. RP Warszawa, dnia 28 lipca 2016 r. poz. 1134).

⁸ Patrz szerzej: Wniosek o dokonanie zmian granic miasta Opola, Rada Miasta Opola, Opole, 31 marca 2016 r., s. 39 oraz Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2016r. w sprawie ustalenia granic niektórych gmin i miast, nadania niektórym miejscowościom statusu miasta oraz zmiany nazwy gminy (Dz.U. RP Warszawa, dnia 28 lipca 2016 r. poz. 1134).

26 lipca 2017 r. Rada Ministrów zatwierdziła wniosek rady gminy Otmuchów o zmianę granic administracyjnych i od 1 stycznia 2018 r. Otmuchów powiększy się o cztery wioski: Sarnowice nad Jeziorem Otmuchowskim, Nieradowice, Wójcice nad Jeziorem Nyskim i Śliwice. Wioski staną się dzielnicami, rady sołeckie i sołtysi zamienią się w rady dzielnic i ich przewodniczących.

Innym przykładem miasta powiększającego swoje granice administracyjne jest Rzeszów⁹, miasto wojewódzkie liczący ok. 188 tys. mieszkańców i powierzchnią 120 km². Rzeszów jest największy ośrodek przemysłowy, handlowo-usługowy, akademicki i kulturalny w Polsce Południowo-Wschodniej. Od 2005 roku władze miasta starały się o przyłączenie do Rzeszowa sąsiadujących sołectw, ponieważ miasto potrzebowało nowych terenów pod inwestycje, a przy dotychczasowej powierzchni (53,69 km²) możliwości były mocno ograniczone. Starania te zostały uwieńczone sukcesem i od 2006 roku Rzeszów sukcesywnie, rok po roku, zwiększa swoje terytorium. Etapy rozwoju Rzeszowa od nadania praw miejskich z uwzględnieniem powierzchni i ludności przedstawia tabela 2.

Tab. 2. Etapy rozwoju Rzeszowa od nadania praw miejskich

Rok	Przyłączone tereny	Powierzchnia w km ²	Ludność (tys.)
1354	Król Kazimierz Wielki nadaje prawa miejskie	1,50	b.d.
1583–1637	połączono Stare i Nowe Miasto	2,90	2,5
1901	przyłączono: Ruską Wieś, przysiółki: Wygnaniec, Podzamcze, Psiarnisko i Rudki z gminy Staroniwa oraz przysiółek Maćkówka z gminy Drabinianka	7,68	20,0
1937–1939	rozbudowa przemysłu lotniczego i maszynowego spowodowała napływ ludności wiejskiej	7,68	41,0
1939–1944	w wyniku działań wojennych znacznie zmalała liczba ludności; po wyzwoleniu Rzeszów został stolicą województwa rzeszowskiego	7,68	27,0
1951	przyłączono: Drabiniankę, Staroniwę, Staromieście i Pobitno oraz części: Białej, Słociny i Zwiężycy	39,00	44,0
1971	przyłączono część Słociny	40,30	83,9
1977	przyłączono Zalesie, Wilkowyję oraz części: Białej, Miłocina, Przybyszówki i Słociny	53,69	111,0
2005	Rzeszów należy do najbardziej zaludnionych miast w przeliczeniu liczby mieszkańców na km ²	53,69	159,0
2006	włączone: Słocina i Załęże (z gminy Krasne)	68,05	163,5
2007	włączona część Przybyszówki (z gminy Świlcza)	77,30	165,5
2008	włączona pozostała część Przybyszówki (z gminy Świlcza) oraz Zwiężycy (z gminy Boguchwała)	91,54	170,0
2009	włączono Białą	97,60	172,0

⁹ Serwis Informacyjny, Urząd Miasta Rzeszowa, *Jak rosło nasze miast*, www.rzeszow.pl, wrzesień 2017.

cd. tab. 2. Etapy rozwoju Rzeszowa od nadania praw miejskich

Rok	Przyłączone tereny	Powierzchnia w km ²	Ludność (tys.)
2010	włączona została część Miłocina (z gminy Głogów Małopolski) oraz Budziwój (z gminy Tyczyn)	116,37	ok. 180,0
2017	włączono Bziankę	120	187,7

Źródło: Serwis Informacyjny, Urząd Miasta Rzeszowa, *Jak rosło nasze miast*, www.rzeszow.pl.

Procedura przyłączenia poszczególnych obszarów w granice administracyjne Rzeszowa była następująca:

1. Rada Miasta podejmuje uchwały dotyczące woli poszerzenia miasta i konsultacji z mieszkańcami.
2. Przeprowadzane są konsultacje z mieszkańcami.
3. Gminy również powinny przeprowadzić konsultacje wśród swoich mieszkańców.
4. Wniosek dotyczący zmiany granic wraz z wynikami konsultacji kierowany jest do wojewody, który wydaje swoją opinię.
5. Wojewoda przekazuje wniosek do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.
6. Ostateczną decyzję podejmuje Rada Ministrów¹⁰.

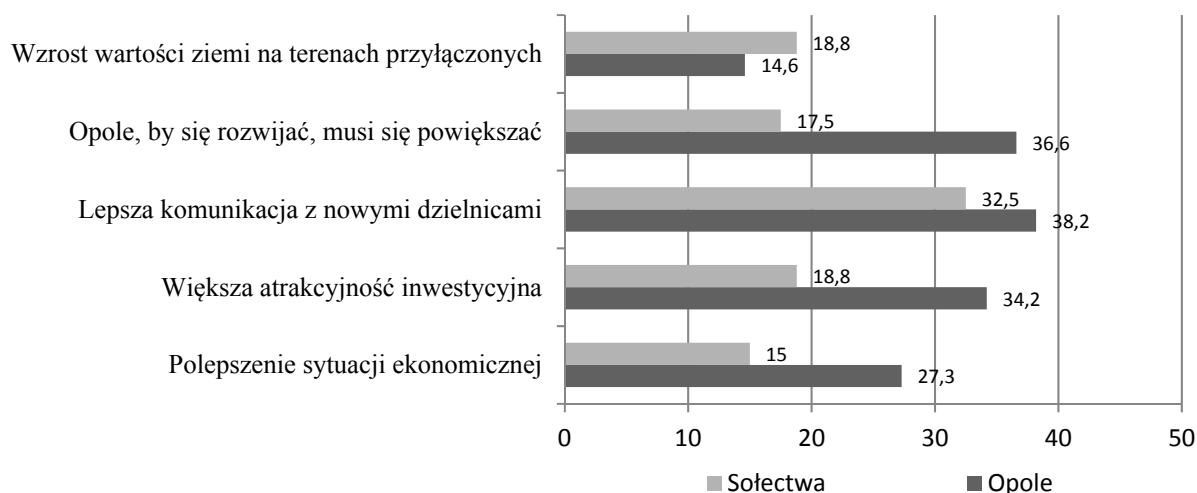
Rozwiązanie to jest typowo administracyjnym rozwiązaniem problemów którym jedna ze stron – miasto w pewnym stopniu zyskuje, druga tereny gminne tracą. Zawsze przy tej metodzie rozwiązania problemu występują wady i korzyści dla obu stron. Jednym z głównych aspektów takiego rozwiązania problemu jest aspekt finansowy obrazujący się większymi wpływami do budżetu miasta np. z podatków i opłat, mniejszymi do budżetu gmin. W marcu 2016 roku został przeprowadzony przez Uniwersytet Opolski sondaż¹¹ dotyczący najważniejszych kwestii powiększenia Opola.

Jednym z pytań sondażu było „Jakie korzyści widzą zwolennicy poszerzenia miasta.” Wyniki przedstawia ryc. 1.

Drugim istotnym pytaniem sondażu było „Czego boją się przeciwnicy poszerzenia miasta” uzyskane odpowiedzi przedstawia ryc. 2.

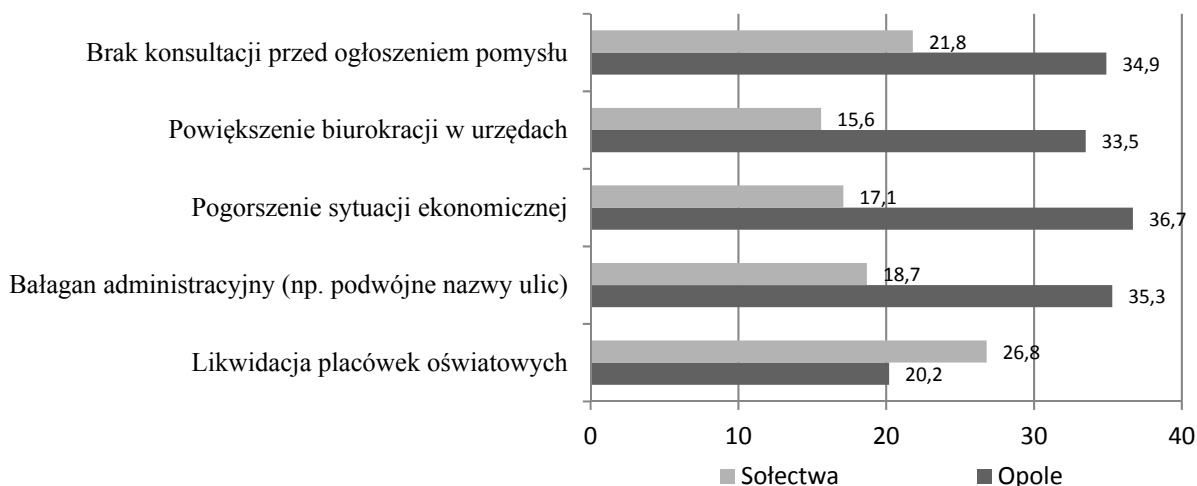
¹⁰ Serwis Informacyjny, Urząd Miasta Rzeszowa, *Jak rosło nasze miast*, www.rzeszow.pl sierpień 2017.

¹¹ Sondaż został przeprowadzony między 1 a 5 marca 2016 r. Badacze z Instytutu Politologii UO przepytali w stolicy województwa 830 osób. Ankiety prowadzone były w 30 punktach miasta: zarówno w centrum, jak i w dzielnicach, z uwzględnieniem struktury demograficznej. Badacze przepytali też 467 mieszkańców Krzanowic, Wrzosek, Karczowa, Sławic, Czarnowas, Chmielowic, Żerkowic, Zawady, Winowa, Borek, Brzezia i Świerkli. Badanie prowadzono tylko w sołectwach bądź ich częściach, które według projektu mają zostać włączone w granice Opola.

Ryc. 1. Jakie korzyści widzą zwolennicy poszerzenia miasta Opola

Źródło: M. Mazurkiewicz, *Jakie jest realne poparcie dla rozszerzenia Opola*, <http://www.nto.pl/wiadomosci/opole/a/jakie-jest-realne-poparcie-dla-rozszerzenia-opola-sondaz,9488829/2/> (11.03.2016 r.).

Ryc. 2. Czego boją się przeciwnicy poszerzenia miasta

Źródło: M. Mazurkiewicz, *Jakie jest realne poparcie dla rozszerzenia Opola*, <http://www.nto.pl/wiadomosci/opole/a/jakie-jest-realne-poparcie-dla-rozszerzenia-opola-sondaz,9488829/2/> (11.03.2016 r.).

W sołectwach, podobnie jak i w samym Opolu, sporą grupę stanowią ci, którzy nie mają zdania na temat tego, czy większe Opole niesie więcej szkód czy korzyści. Zwolennicy upatrują w takim rozwiązaniu możliwości polepszenia komunikacji między miastem wojewódzkim a nowymi dzielnicami. Wśród możliwych korzyści często wymieniano również wzrost wartości ziemi na obszarach, które znalazłyby się w granicach Opola, czy większą atrakcyjność inwestycyjną.

Wyżej wymienione korzyści można również wzbogacić o następujące kwestie:

- Znaczące zwiększenie powierzchni miasta w tym: włączenie atrakcyjnych terenów inwestycyjnych, na potrzeby zakładów produkcyjnych, usług, budownictwa mieszkaniowego, budowa lub rozbudowa infrastruktury technicznej i społecznej;
- Zwiększenie liczby ludności, co wiązałoby się z wyższymi wpływami z PIT, CIT oraz dotacji i subwencji, a także wzrostem znaczenia miasta.

Oprócz wymienionych korzyści były również wymieniane kwestie zmiany w stawkach podatków i opłat lokalnych.

Bilans zysków i strat zarówno miasta jak i terenów ościennych każdy interpretuje indywidualnie, gdyż dla miasta będzie to korzyść a dla konkretnej gminy strata. Ale można stwierdzić, że mieszkańcy ościennych gminy np. leczą się, robią większe zakupy, uczą się, studiują i pracują w Opolu. Natomiast mieszkańcy Opola szukają terenów pod budownictwo mieszkaniowe na terenach przyłączonych gdyż wiąże się to ze spokojem, ciszą, bliskością lasu z zachowaniem wszelkich korzyści i udogodnień miejskich. Identyczne pytania i wątpliwości występują we wszystkich miastach korzystających z tej metody powiększenia swojego terytorium oraz na terenach wiejskich przyłączanych do obszaru miejskiego.

Na przykładzie przedstawionych miast została zaprezentowana jedna z najczęściej wykorzystywanych przez władze miasta metoda pokonania przestrzennej bariery rozwojowej. Istotnym jest również fakt, że pokonując jedną z zaistniałych barier powstają następne dotyczące m.in. uzbrojenia terenu w infrastrukturę techniczną tj. drogi, wodociągi i kanalizacja, oświetlenie ulic, doprowadzenie komunikacji miejskiej, utworzenie i zagospodarowanie terenów mieszkaniowych, usługowych, przemysłowych z całościowym uzbrojeniem terenu, etc. Wszystkie te bariery wymagają czasu oraz nakładów finansowych ponoszonych jednorazowo lub sukcesywnie z uwagi na brak odpowiednich funduszy jakimi dysponuje miasta. W perspektywie czasowej powstałe bariery są eliminowane lecz sukcesywnie pojawiają się nowe.

Zakończenie

Pierwszą barierą ograniczającą rozwój miasta jest brak terenów inwestycyjnych przeznaczonych pod budownictwo mieszkaniowe, lokalizację jednostek gospodarczych o różnej działalności czy terenów z pełnym uzbrojeniem. Ograniczenia te powodują, że władze miejskie chcąc rozwijać miasto korzystają z możliwości przyłączenia w swoje granice administracyjne terenów ościennych z jednej lub kilku gmin. Po uzyskaniu pozytywnych opinii oraz zaopiniowaniu wniosku przez odpowiednie organa władzy i ostatecznym wyrażeniu zgody przez Radę Ministrów zmiana taka może być dokonana. Przykładem rozwiązania problemów związanych z barierą przestrzenną (terenową) poradziło sobie wiele miast w tym Opole które jednorazowo przyłączyło tereny ościenne z pięciu gmin powiększając obszar miasta z 9643,53 ha do 14876,58 ha

oraz zwiększając liczbę mieszkańców do 128 tys. Pozyskując tereny w granice administracyjne miasta powstają nowe możliwości rozwojowe pod względem gospodarczym czy społecznym. Dodatkowo miasta takie jak Opole dzięki tym posunięciom wzmocni swoją pozycję w regionie, będzie bardziej konkurencyjne i jednocześnie będzie miało istotny wpływ na rozwój sąsiadujących gmin.

Podobnie Rzeszów pokonał próg terenowy jak Opole przy czym Rzeszów sukcesywnie od 2005 roku w swoje granice administracyjne przyłączał tereny z sąsiednich gmin. W 2017 roku Rzeszów dysponował powierzchnią 120,4 km² i liczbą ludności 188 900 (stan na 30.06.2017 r.). W ślady Opola czy Rzeszowa również Otmuchów miasto z województwa opolskiego powiększyło się o tereny ościenne od 2018 r. Tego typu działania ukazują również wiele wątpliwości zarówno władz jak i mieszkańców samego miasta jak i miejscowości gminnych. Pojawia się wiele szans i zagrożeń które dla jednej ze stron są korzystne dla drugiej już nie. Dlatego władze lokalne powinny tego typu wątpliwości niwelować, wyjaśniać, ograniczać dla dobra mieszkańców oraz wzajemnych kontaktów i powiązań.

Powiększając obszar miasta nie można zapominać, że nastąpiło jedno rozwiązanie problemu lecz równocześnie pojawiają się nowe wymagające sukcesywnego ich rozwiązywania. Istotnym jest również to, że pokonanie poszczególnych progów czy barier rozwojowych wymaga poniesienie określonych nakładów finansowych. Nakłady te mogą być jednorazowe lub rozłożone w czasie. Ponosząc określone nakłady finansowe władze miasta zakładają, że w perspektywie czasowej przyniosą one zamierzone efekty bądź to w uzyskiwanych dochodach budżetowych, poprawy jakości życia mieszkańców czy zadowolenia mieszkańców np. z nowych miejsc pracy etc. Wszystkie inwestycje i zamierzenia władz lokalnych powinny wpłynąć na wzmocnienie pozycji konkurencyjnej miasta i regionu.

Literatura

- Bagdziński S.L., Kosiedowski W., Marszałkowska M., 1995, *Ekonomiczne założenia rozwoju i restrukturyzacji regionu w warunkach transformacji systemowej*, [w:] Bagdziński S.L., Maik W., Potoczek A., *Polityka rozwoju regionalnego i lokalnego w okresie transformacji systemowej*, Wyd. Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 35–71.
- Brol R., 2001, *Ekonomika i zarządzanie miastem*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.
- Domański R., 1990, *Gospodarka przestrzenna*, PWN, Warszawa.
- Gilowska Z., 1998, *Bariery rozwoju lokalnego*, [w:] Gorzelak G., Jałowiecki B. (red.), *Ko-niunktura gospodarcza i mobilizacja społeczna w gminach*, Studia Regionalne i Lokalne nr 25 (58), Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Warszawa.
- Heffner K., 2015, *Uwarunkowania funkcjonalno-przestrzenne rozwoju Miasta Opola*, Opole.
- Kozłowski J., 1973, *Analiza progowa zagranicą*, PWN, Warszawa.

- Maik W., Parysek J., Wojtasiewicz L., 1978, *Podstawowe zagadnienia identyfikacyjne barier wzrostu w gospodarce przestrzennej*, [w:] Gruchman B. (red.), *Barriere wzrostu w gospodarce przestrzennej*, Biuletyn KPZK PAN, z. 99, Warszawa.
- Malisz B., Żurkowski J., 1971, *Metoda analizy progowej*, PWN, Warszawa.
- Mironowicz I., 2010, *Czynniki przestrzenne, kulturowe i społeczno-ekonomiczne w zarządzaniu rozwojem miast*, [w:] Lorens P., Martyniuk-Pączek J. (red.), *Zarządzanie rozwojem przestrzennym miasta*, Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk 2010, s. 120–138.
- Namyślak B., Bagińska J., 2009, *Przemiany społeczno-ekonomiczne i funkcjonalno-przestrzenne gminy Świeradów-Zdrój*, [w:] Marszał T. (red.), *Struktura funkcjonalna małych miast*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 69–85.
- Niedziółka D., 2011, *Problemy rozwojowe miast jako wyzwanie zarządcze*, [w:] Kuciński K. (red.), *Miasto jako analog przedsiębiorstwa. Inspiracje dydaktyczne i badawcze*, Oficyna Wydawnicza, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa, s. 53–67.
- Pakulska T., 2011, *Miasto jako przedsiębiorstwo społeczne*, [w:] Kuciński K. (red.), *Miasto jako analog przedsiębiorstwa. Inspiracje dydaktyczne i badawcze*, Oficyna Wydawnicza, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa, s. 83–101.
- Parysek J.J., 1997, *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań.
- Regulski J., 1982, *Ekonomika miast*, PWE, Warszawa.
- Sekuła A., 2005, *Barriere rozwoju lokalnego*, [w:] Filipiak B., Szewczuk A., Zychowicz Z. (red.), *Samorząd terytorialny w zintegrowanej Europie*, Zeszyty naukowe nr 401, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin, s. 587–600.
- Werwicki A., 1973, *Struktura przestrzenna średnich miast ośrodków wojewódzkich w Polsce*, Prace Geograficzne nr 101, IG PAN, Warszawa.

Akty prawne

- Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2016 r. w sprawie ustalenia granic niektórych gmin i miast, nadania niektórym miejscowościom statusu miasta oraz zmiany nazwy gminy* (Dz.U. RP Warszawa, dnia 28 lipca 2016 r. poz. 1134).
- Uchwała nr XXIV/416/16 Rady Miasta Opola z dnia 24 marca 2016 r. w sprawie wyrażenia opinii w przedmiocie zmiany granic Miasta Opola oraz wystąpienia z wnioskiem w sprawie zmiany granic*,
- Uchwała nr 513/16 Zarządu Powiatu Opolskiego z dnia 3 lutego 2016, załącznik, ankieta.*
- Uchwała XXI/2018/2016 Rady Miejskiej Otmuchowa z dnia 30 grudnia 2016 r.*
- Wniosek o dokonanie zmian granic miasta Opola*, Rada Miasta Opola, Opole, 31 marca 2016 r.
- Wniosek o dokonanie zmiany granicy administracyjnej Miasta Otmuchów*, Załącznik do Uchwały nr XXI/208/2016 Rady Miejskiej w Otmuchowie z dnia 30 grudnia 2016 r.
- Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Opola*, Biuro Urbanistyczne 2010, Załącznik nr 1 do Uchwały Nr LXXI/745/10 Rady Miasta Opola z dnia 26 sierpnia 2010 r.

Strony internetowe

*http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/urban/survey2015_en.pdf,
kwiecień 2016.*

<http://deutsche-bank-ranking-najlepszych-miast-do-zycia-2017>.

*<http://www.nto.pl/wiadomosci/opole/>, M. Mazurkiewicz, *Jakie jest realne poparcie dla rozszerzenia Opola*, 11 marca 2016.*

*www.opolskie.pl, Samorząd Województwa Opolskiego, *Przede wszystkim silniejsze Opole*, 18 marca 2016.*

*www.rzeszow.pl, Serwis Informacyjny, Urząd Miasta Rzeszowa, *Jak rosło nasze miasto*, wrzesień 2017.*